

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546628> | LOG_0008

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Caryophylli graviores essent, si vendantur, si hoc autem dicant de mercatoribus Indicis vel indigenis, qui illos vendunt, magnam ipsis adferunt injuriam: Supra enim dictum fuit, Caryophyllos, cum traduntur, tam ab incolis, mercatoribus, quam ab his, nautis ita siccos esse oportere, ut abradi unguibus possint. Utrique autem satis constat, poenam fore capitalem iis, qui tales instituerent fraudes: Haud tamen diffiteri volo, Caryophyllos æque in promptuariis, ac præsertim in navibus omne liquidum, quod ipsis vicinum est, attrahere, hincque in navibus semper intumescere, ita ut nunquam tam sicci tradi possint, quam fuerunt accepti. An autem hæc ars Aromatariis Europæis non melius sit nota (qui illos non tanta, quanta in repositoryis condita est, copia vendunt) illi bene conscii sunt. Hæc sunt, quæ de totius arboris, ejusque fructuum qualitatibus detegere vel reperire potuerim, unde hanc finiam descriptionem cum sequenti Versiculo:

*Castiliæ reges ditat Peruana potofis
Aurea, Soffalæ fertur arena Tago.
Omnibus his venis præferrem Caryophyllum,
Quem liber Domini munere Belga tenet.*

Supra Memoratum Caryophyllum in magna Madagascaræ insula crescens ab O. Dappero sequenti describitur modo: *Ravenfara* (dicit) ingens & alta est arbor instar Lauri, foliisque ipsi similibus, sed minoribus. Fructus, *Voarvensara* dictus, est instar Juglandis, sapor est tam corticis, quam interioris substantiæ Caryophyllo similis, eundem quoque saporem habent ejus folia: Flores formam habent Caryophylli, uti quoque ipsorum est sapor, odor, & virtus. Arbor nullos dat fructus nisi tertio quovis anno; quum incolæ hosce fructus, ac folia, quæ cum Zingibere, & Alliis piscibus incoquant, desiderant, non ipsam conscendunt arborem, sed ipsam ad radicem circumcidunt: In altis crescit montibus, cujus mas & femina invenitur.

CAPUT TERTIUM.

Caryophyllum Regium. Tsjenke Papua, seu Radja.

Quondam in Ternata mira & rara Caryophylli varietas inveniebatur, quæ tamen non diversa erat species, quandoquidem hæc unica tantum in mundo erat arbor, quæ similes producebat Caryophyllos, quum juxta Philosophiam nullum individuum constituat speciem: Atque isti Caryophylli regii dicebantur, quum credebatur, singulo cum Ternatenfium rege peculiarem provenire, & etiam cum eo interire arborem: Quod tamen compertum est, non certam observare periodum; arbor enim, quæ regi Hamzac suo consecrata fuit tempore, fructus adhuc anno 1655 produxit, quum *Mandarfab* per septem jam regnaverat annos: Reges hanc semper arborem religiose ferverunt, Caryophyllosque potissimum in suos adhibuerunt usus, amicisque suis tamquam aliquid particulare miserunt; In insula solummodo *Mackian* inveniebatur, quumque duo diversi fructus in binis occurrebant arboribus, dividi potest in *Hamzâs* & *Mandarfabas* arborem. Utraque autem quoad truncum, foliaque vulgari Caryophyllorum arbori similis erat, sique nullos gerebant fructus, ab ista non dignoscendæ: *Hamzâs* arbor Caryophyllos gerebat multo minores vulgaribus, supra non latos, sed acuminatos, quique ad latera unum duosve gerebant apices elevatos, fere instar extremitatum foliorum Juniperi, coloris autem magis nigricantis, quam vulgari: Arbor hæc isto anno interiit, tumque altera iterum propullulabat, tribus

ren, dog, indienze dit zeggen van de Koopluiden in Indiën, of van de Inlanders, dieze leveren, zoo doenze denzelven groot ongelyk aan: Want hier boven is gezegt, dat de Nagelen by de leverantie, zoo wel van de Inlanders, aan de Koopluiden, als van die zelve aan de Schippers, zoo droog moeten zyn, dat menze kan afknippen: Ook weten die beide wel, dat het een strafbaar werk zoude wezen voor die zulks wilden bestaan: Ik wil echter niet ontkennen, dat de Nagelen, zoo in de Pakhuizen, als inzonderheid in de Schepen alle vochtigheid, die daar omtrent is, aan zich trekken, en daarom in de Schepen altyt onttlaaten, zoo datze nooit zoo droog konnengelevert werden, alsze ontfangen zyn: maar of deze konst de Kruideniers in Europa niet beter bekend zy (dieze niet met geheele Pakhuizen verhandelen) dat mogen zy weten. Dit is het gene wy van de geheele gelegenheid dezee voorgestelden Booms, en zyn vrucht betreffende, tot noch toe hebben konnen leeren, en onderwinden, zullende dierhalven deze Beschryving eindigen, en sluiten met dit volgende Rympje of Versje:

*Castiliæ reges ditat Peruana potofis
Aurea, Soffalæ fertur arena Tago.
Omnibus his venis præferrem Caryophyllum,
Quem liber Domini munere Belga tenet.*

Dat is:

*De Castiliaansche Kroon, roemt Perus ryke bergen,
De Portugaalsche pocht op het Soffaalsche Zant:
D'Ambonschen Nagelboom kan alle mynen tergen,
Die God den Schepper geeft aan 't vrye Nederlandt.*

Den hier boven gemelde Nagelboom, die op het groote Eilandt Madagascar zoude groeyen, wert van O. Dapper aldus beschreven, *Ravenfara* (zeidt hy) is een groote en booge Boom, gelyk een Laurier, met bladen die van den Laurier gelyk, doch kleinder: de Vrucht, *Voarvensara* gebeten, is gelyk een groene Walnoot, van smaak, zoo wel de schors als het binnenste, den Kruithagel gelyk, en van een zelve smaak zyn ook de bladeren: het bloeyzel heeft de gedaante van een Giroffel-nagel, desgelyks de smaak, reuk en kracht: De Boom krygt gene vruchten, dan om 't derde jaar, wanneer de Inwoonders deze vruchten en blaaden, die zy met Gember, en Look by Viscb koken, willen hebben, klimmen zy niet by den Boom op, maar bakken hem by de wortel af: hy wast op hoge bergen, daar is een Mannetje en Wyfje.

III. HOOFDSTUK.

Konings Nagel-Boom. Tsjenke Papua, of Radja.

Men heeft voor dezen in Ternaten een wonderlyke en raare zoorte van Nagelboomen gebat, welke echter geen byzonder geslacht en maakten, vermits datter niet meer dan een eenige Boom in de werelt was, die diergelyke Nagelen droeg, en dat naa den regel der Natuurkundigen, Nullum individuum constituit speciem, geen ondeelbaar ding kan een geslacht op zich zelve maken: en wierden de voorschreve Nagelen Koningsnagelen genaamt, naadien men geloofde, dat met een yder Ternataans Koning ook een byzondere Boom te voorschyn kwam, en ook met denzelven weder uitging: doch 't welk echter niet altyt bevonden wierd vast te gaan, want de Boom, die den Koning Hamza by zynen tyt was toegeeygent, heeft noch Vruchten gedragen Ao. 1655, wanneer *Mandarfab* al zeven jaren geregeert hadde: De Koningen hebben dezen Boom altydt zeer zorgvuldig bewaart, de Nagelen meest voor haar zelven gehouden, en die aan haar Vrienden tot rariteyten gezonden: by wiert alleen op 't Eilandt Mackian gevonden, en dewyl datter tweederley Vruchten op twee verscheide Boomen wierden gezien, zoo kan hy verdeelt werden in *Hamzâs* en *Mandarfabas* Boom: beide waarenze aan stam en bladeren de gemeene Nagelboomen gelyk, en, alsze gene vruchten en droegen, van dezelve niet te onderscheiden: *Hamzâs*-boom droeg Nagelen, die veel kleinder waaren dan de gemeene, boven niet breed, maar toegespitst, hebbende aan de zyden een à twee spitzen naar boven gekeert, by.

bus nempe horis distans a priori prope pagum *Gnof-fagian* eadem in insula, ita ut nemo putet, hanc ex prioris radice vel fructu progerminavisse; hæc enim arbor nullos gerit *Anthophyllos* vel semen, quo propagari possit.

Fructus autem hujus posterioris arboris, quæ *Mandarsabas*-arbor nobis dicitur, multo magis peculiaris sunt formæ, quam prioris, & quoque majores, & cum *Hamzâs* *Caryophyllis* nullo modo conveniebant, quum ex simplicibus videantur constructi apicibus, qui plerumque in quatuor dispositi sunt ordines; ac superius acuminati quoque sunt, coloris læviter fusci, qui siccati separari possunt, uterque festucis insident, & in corymbis cruciati locantur, instar vulgarij, suntque saporis æquæ acris & aromatici: Hæc ultima autem arbor incuria subsequenti-bus annis circumcisa & exstirpata est, quum omnes *Caryophyllorum* arbores in insula *Mackian* juxta conventum exstirpandæ essent, detruncatores enim ipsam ab aliis dignoscere non poterant, quum eo tempore nullos gererbat fructus, magnum autem damnum est amatoribus mirabilis hujus naturæ lusus, quum tales in mundo non amplius occurrant. Nisi quod unica arbor annæ 1688 hic in *Hative* fuerit inventa, quæ forte istam *Mackianam* arborem supplere possit, hæc enim aliquando fructus edit *Caryophyllos* regios referentes, præsertim illôs *Hamzâs*, qui parvi sunt *Caryophylli* superius acuminati, ad latera unum duosve apices gerentes.

Ternatenfes hoc *Caryophyllorum* genus vocant *Tsjencke Radja* h. e. *Caryophyllum* regium, dictas ob causas. Amboinenfes omnia *Caryophylla* regia nominant *Tsjencke Papua* a circinnatis istorum populorum crinibus, omnibus enim rebus circinnatis cognomen *Papua* tribuunt. Dicta *Hativenfis* arbor anno 1678 tales produxit *Caryophyllos*, qui ex acuminum numero & forma omnino similes erant illis *Hamzâs* arboris, nunquam autem in *Anthophyllos* excrevere, atque anno 1682 eadem in regione *Hatives* veteris binæ tales inveniebantur arbores similes producentes *Caryophyllos*: Uti quoque aliquot annis antea circa pagum *Toleboe* in *Amboinæ* plaga vulturæa situm talis observata fuit arbor, similes *Tsjencke Papua* fructus gerens, ita ut jam in *Amboina* tres sint arbores, quarum fructus plerumque sunt acriores vulgaribus *Caryophyllis*: Incolæ illos quoque decerpunt, simulque cum vulgaribus vendunt, ita ut aliquando in Europa aliis mixtos reperiant quosdam.

Postquam natura ab anno 1651 nullam amplius produxerat arborem cum veris *Caryophyllis* regiis convenientem, anno demum 1692 unica arbor ad *Hitoe* oram in *Kayetetto* regione progerminavit, raros producens *Caryophyllos* regios ex foliis apicibus constructos, qui in quatuor ordines dispositi sunt, singulus autem ordo ex quinque sexve acuminibus constat, qui cum veris antiquis Ternatenfibus *Caryophyllis* regiis conveniunt, quorum corymbus in figura adjecta notatus est: Eadem hæc arbor anno 1644 similes produxit fructus, multo autem graciliores erant illorum corymbi, quam memorati anni, quum in *Amboina* maxima & fertilissima *Caryophyllorum* messis fuit, quæ nunquam fuit observata; 3700 *Babaran* nempe, singulum vero *Babaar* 550 ponderibus *Hollandicis* æquivalet. *Caryophylli* isti regii follicite asservantur tanquam mirum & rarum naturæ artificium, quum incertum sit, unicam talem arborem aliquot per annos superstitiæ fore.

bykans als de *Genever*-bladeren, en van koleur swarter als de gemene: In 't voornoemde jaar is dezen Boom uitgegaan, en kwam doen weder een ander voor den dag, te weten wel drie uuren gaans van den voorschreve eersten by het Dorp *Gnof-fagia*, op 't zelve Eylandt, zulk's niemant en moet meynen, dat hy uit de wortel of vrucht des voorgaanden gesprooten of voortgekomen is, want dezen Boom draagt geen *Moernagels* of Zaat, waar mede men hem zoude konnen voortplanten.

De vruchten van deze laatste, dewelke wy *Mandarshas*-boom noemen, zyn veel zeltzaamer van satzoen dan de voorgaande, als mede grooter, en met de voorgaande *Hamzâs*-*Nagelen* weinig gelykenisse hebbende, als schynende meest van enkele spitzzen gemaakt, dewelke gemeenlyk in vier ryen staan, en boven spits toelopen, van koleur licht-ros, konnende, als zy out zyn, uit malkander genomen werden, beide wasschen zy op baare steelen, en in kruissen aan haar kroontjes, gelyk de gemene, en zyn ook alzo scherp en speceryachtig van smaak: dan dezen laatsten Boom is door onvoorzigtigheid in de volgende jaaren omgekapt, als men alle de *Nagelboomen* op 't Eilandt *Mackian*, volgens contract, moest uitroejen, vermits de *Uitroeijers* hem van andere niet konden onderscheiden, en hy op die tyt gene vruchten droeg, zynde een byzonder verlies van dit wonderlyk stuk der natuure voor de *Liefhebbers*, vermits diergelyken in de werelt niet meer te vinden is: Het zy dan, dat zekere boom Ao. 1688 alhier op *Hative* gevonden, den voornoemden *Mackiaanschen* boom vervangen wilde: want deze draagt by wylen vruchten, die naa *Konings-Nagelen* schynen te aarden, inzonderheit naar die van *Hamzâ*, zynde kleine naageltjes, boven toegespitst, en hebben een of twee spitsjes ter zyden.

De Ternatenen noemen dit geslacht van *Naagelen* *Tsjencke Radja*, dat is *Konings-Nagelen*, om voorschreve reden: De *Amboinezen* noemen alle *Konings-Nagelen* *Tsjencke Papua*, na de gekrulde bayren van die *Volkeren*, want zy gewoon zyn alle gekrulde dingen den toenaam van *Papua* te geven: Den voornoemde boom van *Hative* heeft in 't jaar 1678 noch al zoodanige vruchten gedraagen, die aan veelheid van spitzzen en satzoen, geheel en al gelyk waren die van de voornoemde *Hamzâs* boom, maar zy hebben tot noch toe nooit *Moernagels* willen werden, en Ao. 1682 wierden op 't zelve Landt van oudt *Hative* noch twee zulke boomen gevonden, diergelyke *Nagelen* dragende: gelyk ook eenige jaaren te vooren omtrent het Dorp *Tolehoë* aan *Ambons* N. Oosthoek gelegen, mede een boom is gevonden, diergelyken *Tsjencke Papua* dragende: Zoo datter nu in *Amboina* drie boomen gevonden werden, en hare vruchten zyn gemeenlyk scherper dan de gemene *Nagelen*: De *Inlanders* plukkenze, en leverenze onder malkander met de gemene, zoo dat menze ook in *Europa* hier en daar onder dezelve vinden zal.

Nå dat de natuur zedert 't jaar 1651 geen boom voortgebracht heeft met de originele *Konings-Nagelen*, zoo is eindelyk Ao. 1692 een eenige boom op de kust van *Hitoe*, en het distrikt van *Kayetetto* voor den dag gekomen, dragende die rare *Konings-Nagelen* uit enkele spitzzen bestaande, die in vier ryen staan, en ieder rye uit 5 a 6 spitzzen, dewelke met de oprechte oude *Ternataansche Konings-Nagelen* over een komen, waar van in de *Figuur* een *Takje* vertoont wert. Dezelfde boom heeft Ao. 1694 wel wederom dezelve vruchten gegeven, doch de kroontjes waren veel magerder dan die van 't voornoemde jaar, wanneer *Amboina* de grootste *Nagel-Mousson* gebat heeft, waar van men nooit geboort heeft, te weten omtrent 3700 *Baharan*, ieder *Bahaar* van 550 pont bollants, de voornoemde rare *Konings-Nagelen* worden dan zorgvuldig bewaart als een zeltzaam Konst-stuk van de natuur, dewyl men niet verzekert is, dat dien eenigen boom veele jaren staan, of in 't leeven blyven zal.

EXPLICATIO

Tabulæ Secundæ,

Exhibentis ramum *Caryophylli* Regii *Amboinensis*, *Tsjenke Radja* dicti A.

B. *Caryophylli* Regii *Ternatenfis* junioris.

C. Primi & adulti sunt *Caryophylli* Regii ex *Mackian*.

D. Sunt *Caryophylli* Regii *Ternatenfes* adulti, tempore Regis *Hamza* collecti.

E. Veri *Caryophylli* Regii, regis *Mandarascab*.

F. Recentiores *Caryophylli* regii *Amboinenses*, anni 1693 & 1694.

Tom. II.

OB.

A A N W Y S I N G E

Van de Tweede Plaat,

Verbeeldende een *Tak* van de gemeene *Amboinsche Konings-Nagelen* *TSJENKE RADJA* genaamt A.

B. De jonge *Ternatense Konings-Nagelen*.

C. De eerste of oudste *Konings-Nagelen* uit *Mackian*.

D. De oude *Ternatense Konings-Nagelen*, ten tyde van *Koning Hamza* vergadert.

E. Opregte *Konings-Nagelen* van *Koning Mandarascab*.

F. Nieuwe *Amboinsche Konings-Nagelen*, van 't jaar 1693 en 1694.

B 2

A A N

OBSERVATIO.

Prima hujus species, seu potius varietas, vocatur CARYOPHYLLUS REGIUS aromaticus a Pluknetio in *Almagest.* pag. 88. & in *Phytogr. Tab.* 1. 5. Fig. 5 exhibetur. & CARYOPHYLLUS fructu oblongo, abortivo minus squamoso ex *Insula Ambon.* Breyn. *Prodr.* 2. p. 50. alterius editionis, ut & CARYOPHYLLUS REGIUS AMBOINICUS Rumphii *ibidem.* ubi optime in notis subjungitur a Joanne Philippo Breynio filio: „ Hi CARYOPHYLLI, „ qui REGII dicuntur, specie, me iudice, ab antecedente non „ differunt, neque fructus revera dicendi sunt, sed rudimen- „ ta potius florum fructuumque abortiva, meris squamis mon- „ strose luxuriantia, & a scopo aberrantia, quæ nunquam hinc „ perfecti flores, nec fructus evadunt. Cæterum odorem sa- „ poreque CARYOPHYLLORUM AROMATICORUM *Officin.* re- „ ferunt, virtutesque possident, quas an gradu excellentiori fu- „ perent, ut nonnulli putarunt, sola experientia decidendum est. „ De his porro vide *Weimann. Phytanthoz.* p. 63. *Tab.* 325. *lett.* a. ut & *Rumphii observat.* 21. p. 53. *Acad. natur. curios. dec.* 2. *ann.* 1. ubi & horum figuræ, atque ejus *Epist.* 5. p. 403. & *Epist.* 8. p. 421. in *Valent. Museo Musæor. Tab.* 2. & *libr.* 2. *Sect.* V. *cap.* VII. & *Annan. Manud. ad mat. med. cap.* 8. *Sect.* IX. p. 96. & *Fr. Valentyn Amboinae descript.* p. 195 & 196. *Tab.* 32. ut & *Linschoten itinerarium. cap.* 65. Reliquæ porro figuræ non nisi monstrofæ aberrantis seu potius luxuriantis naturæ Varietates habendæ sunt, quas cum Rumphius adpingi curavit, hic illas simul subjungimus. CARYOPHYLLUS ARBOR a Mun- tingio in *cultura plantarum libr.* 2. *cap.* 3. describitur, sed man- ca admodum figura exprimitur.

CAPUT QUARTUM

Caryophyllum Silvestre, Tsjencke Oetan.

Silvestre Caryophyllum plerumque altius excrefcit, comaque ampliore, quam domesticum, ac plurimum uno erigitur trunco; Foliorum raches sunt etiam longiores, firmæ, & virides; ejus folia multo majora, & quoque opposita sunt, sed non ita exacte, obliquam plerumque efformantia crucem: In arboribus junioribus pedunculi sunt breviores, vel ramos lata magis plaga obvelant, quam in vetustioribus, in quibus duplicis itidem observantur formæ: In initio enim pluviosorum mensium, superius multo sunt latiora & rotundiora, siccis vero mensibus sunt acuminata, veraque Caryophyllorum folia magis referentia, novem, decem, & tredecim longa digitos, quatuor autem lata, in junioribus vero arboribus minora sunt, cæterum glabra quoque, sed non splendens, neque tam dura, ac vulgaris Caryophylli. Foliorum oræ quoque sunt sinuosæ & arcuatæ, ac tenuibus parallelis transversalibus venis pertexta sunt folia, sed non ita artius ac vulgaris, & ad oras recto sinu sunt conjuncta instar illorum *Cajoe Mera*, & *Jambosæ*. Sylvestre enim Caryophyllum est tamquam medium genus, quod affine est inter *Jambosam*, & Silvestrem arborem *Cajoe Mera* dictam, cum utraque magnam habens affinitatem. Medium folii nervus sulcatus quoque est instar folii *Cajoe Mera*, sed non ita profunde.

Contrita hæc folia silvestrem spirant Caryophyllorum odorem, cum quadam aciditate mixtum, unde facile etiam dignosci possunt.

Fructus in corymbis quoque gerunt uti domesticum, sed numero multo rariores, hinc inde enim unus alterve locatur in ramulorum summo, atque in illis modo duo, tres, quatuorve simul fructus, ejusdem fere formæ, sed duplo majores domesticis, capitulum autem illorum non ita latum est, floresque similes gerunt ac vulgares, diu sunt virides, tandemque parum rubescunt, fusco ac cinereo intermixto colore, si flores prodixerunt, Anthophylli excrefcunt, magnitudine baccarum fructuum magnæ *Varingæ*, vel paulo longiores, fere instar minoris digiti, qui cincti & obducti sunt obscure rubente seu purpurea carne cultum crassa, molli & succosa instar aliarum *Silvestrium Jambosarum*, ingrati saporis cum aciditate quadam juncti: Intus continetur ossiculum oblongum, uti in vero

AANMERKINGE.

De eerste soort wert CARYOPHYLLUS REGIUS aromaticus van Pluknet genoemd in zyn *Almagest.* pag. 88. en in zyn *Phytogr. Tab.* 155. Fig. 5. verbeeldt. en CARYOPHYLLUS fructu oblongo abortivo minus squamoso ex *Insula Ambon.* van Breynius in zyn tweede *Prodromus* pag. 50. van de tweede uitgaaf, als mede CARYOPHYLLUS REGIUS AMBOINICUS van Rumphius, alwaar zeer wel onder in de nooten van Joannes Philippus Breynius de zoon bygevoegt wert: „ Deze KONINGS-NAGELEN „ verschillen, zo veel ik zien kan, niet van de voorgaande in „ zoorte, en zyn voor geen regte vruchten te houden, maar „ liever te houden voor afwykende beginzelen der bloemen „ en vruchten alleen uit schubben, monstreuzelyk afwykende „ van het oogmerk der natuur, bestaande; waarom dezelve „ ook nooit tot regte bloemen ofte vruchten uitgroeien. Ver- „ ders hebbenze de reuk en smaak van de regte specery Na- „ gelen in de Apotheken gebruikelijk, welkers krachten zy ook „ bezitten, doch of zy dezelve overtreffen, zo als sommige „ gemeent hebben, is alleen door de ondervinding te besliffen. Over deeze zie verder *Weimann* in de veelvuldige benamingen en Beschryving der Planten pag. 78. *Tab.* 325. *lett.* a. en de 21 Observatie van Rumphius pag. 53. in de *Acad. nat. curios. dec.* 2. *ann.* 1. alwaar ook der zelve figuur, en zyn vyfde brief pag. 403. als ook de achtste pag. 421. in *Valent. Museum Musæor. Tab.* 2. en *Libr.* 2. *cap.* VII. *Sect.* V. en *Annan. Manud. ad mat. med. cap.* 8. *Sect.* IX. p. 96. en *Fr. Valentyn Beschryving van Amboina.* p. 195 en 196. *Tab.* 32. en *Linschoten's Rysbeskryving. Cap.* 95. De overige soorten verders zyn niets anders als monstreuse veranderingen door de afwykende, ofte liever overdadige natuur te houden. dewelke om dat Rumphius hier heeft laten bytekenen, wy hier ook byvoegen. De NAGELBOOM wert mede van Munting in de *waare oeffening der planten* in het tweede boek *capitt.* 3. beschreven, doch zoëer in de Plaat verbeeldt.

IV. HOOFDSTUK.

Wilde Kruidt-Nagelboom.

DE wilde Nagelboom waft gemeinelyk wat boger, en met een breder kruin dan de tamme, meest met eenen stam opschietende, de ryskens zyn ook langer, taay, en groen, de bladeren veel grooter, en staan mede tegensmalkander, doch zoo precys niet, en meest in een scheef kruis: Aan de jonge boomen zyn haare steelen wat korter, of zy bekleeden den steel zoo veel meer, of verder dan aan de oude boomen, daar aanze dan ook noch van tweederley gedaante zyn: want in 't begin van de regen-Moesson vallenze van vooren breeder en ronder, maar in de drooge Moesson zynze voor spits, en de oprechte Nagelbladeren wat gelyker, negen, tien en dertien vingers lank, en vier breed, doch aan de jonge boomen zynze wat kleinder, anderzints mede glat, hoewel niet glimmende, noch zoo styf als de tamme: De randen zyn ook wat bochtig, en met fyne parallelle dwersaderen doorregen, doch zoo dicht niet als de oprechte, en aan de kanten, met een doorgaande booge t'zaamen geslooten, gelyk die van de *Cajoe Mera*, en *Jamboe*: want de wilde Nagelboom is als een middelbaare soort, dewelke een maagschap maakt tusschen de *Jambosæ*, en den wilden boom *Cajoe Mera*, en met die beide veel gemeenschap heeft: De middelste zenuwe van het blat heeft ook een voore, gelyk die van *Cajoe Mera*, doch zoo diep niet.

Geveven zynde hebbenze een wilde Nagel-reuk, met eenige zuurte gemengt, daar aan menze kennen kan.

Haare vruchten dragenze mede aan kroontjes, gelyk de tamme, doch veel minder in getal, staande hier en daar maar eene aan 't uiterste der ryskens, en aan de kroontjes staander maar 2, 3, of 4 bezijden smalkander: Zyn- de bykans van het zelfde fatsoen, doch wel tweemaal zoo groot als de tamme, maar 't hoofte is zoo breed niet, hebbende insgelyks zulken bloeizel en Kabeletten als dezelve, zy blyven lang groen, en werden eyndelyk een weiniger roet, met veel en graauw onder een gemengt, en alsze gebloeit hebben, zoo wordenze ook tot Moernagels van grootte als de *Besien* der vruchten van de groote *Varinga*, of noch wel zoo lank, en bykans als een kleine vinger, omgeven of omvangen met een donker-roet of purperachtig vleys ongeveer een mes dik, week en sappig, als aan de wilde *Jamboesen*, onliefslyk van smaak en met eenige zuurte